

XALQARO NORDIK UNIVERSITETI

**«O‘ZBEKISTON — 2030” STRATEGIYASINI
AMALGA OSHIRISH YO‘NALISHLARI VA
ISTIQBOLLARI YOSHLAR NIGOHIDA»
MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY-
AMALIY KONFERENSIYA**

Toshkent – 2024

V SHUBA

<i>Raxmonova Z.R. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida musiqa darslarini o'tkazishda o'zbek xalq cholg'ularini o'rgatish uslubiyoti (boshlang'ich sinflar misolida)...</i>	391
<i>Abdumannobova M. Insonning ruhiy rivojlanishida munosabatlar ta'siri va ularni takomillashtirish zarurati.....</i>	395
<i>Mamayusupova G.F. Yoshlarni zamonaviy kasblar va chet tillariga o'qitish tizimini yaratish.....</i>	398
<i>Ahmatqulova Sh.B. O'rta yoshlilar psixologiyasi: sabab va yechimlar</i>	401
<i>Akromova N.R. Ontogenez psixologiyasi vazifasi va ahamiyati.....</i>	403
<i>Raxmatqulova G., Yunusova N. Ma'naviy tarbiya – taraqqiyot poydevori.....</i>	405
<i>Mullajanova X.Y. Ma'naviy merosning tarixiy ahamiyati va barkamol yoshlarni tarbiyalashdagi o'rni.....</i>	408
<i>Kobiljonova J.J. "Uzbekistan-2030" strategy implementation of directions and perspectives on strategy from the youth's point of view</i>	412
<i>Qobilova M.S. Konstitutsiya yoshlarda siyosiy madaniyatning shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi.....</i>	416
<i>Feruz M.X. Yoshlarga oid davlat siyosati – yoshlar salohiyatini oshirishdagi muhim vosita.....</i>	419
<i>Sardor K.N. Temuriyzoda Shohruh Mirzo hukumronligi davrida temuriylar saltanatida aholi salomatligini ta'minlash bo'yicha tabobat maktablarining faoliyati.....</i>	424
<i>To'xtayeva D.Sh. Madaniyat sohasidagi islohotlar bilan kelajakka nazar</i>	427
<i>Sultanova Z.I. Yuksak ma'naviyatli avlod-uchinchi renessans bunyodkorlari... </i>	430
<i>Mustafoyeva S.S. Yoshlarga oid davlat siyosatida ma'naviyat va ma'rifat masalalari.....</i>	432
<i>Qudratullayeva E. Yoshlarga oid davlat siyosati, ma'naviy taraqqiyotni ta'minlash va madaniyat sohasini yangi bosqichga olib chiqish bo'yicha islohotlar.....</i>	435
<i>Nadjimova N.A. Raising the spiritual thinking of the young generation the role of music education.....</i>	438
<i>Mirzayeva M.M. Globallashuv jarayonida yoshlarda mafkuraviy immunitetni kuchaytirish zaruriyati.....</i>	441
<i>Мелихонов Б. Социально-психологические детерминанты воспитания молодежи</i>	444
<i>Melixonov B. Socio-psychological features of youth education based on national values.....</i>	445

<i>Karabayeva M.T.</i> Til va nutq madaniyat ko'zgusida	450
<i>Axmedova M.A.</i> Gender yondashuv asosida o'smir yoshdagi o'quvchilarni badiiy-estetik rivojlantirishning pedagogik-psixologik imkoniyatlari	453
<i>Axmedova M.M.</i> Folklor janrlarining progmatik belgilari hikoya aspektida.....	458
<i>Ochilov A.S.</i> O'smirlar psixoenergetikasi muammosini o'rganish va uni rivojlantirishning nazariy asoslarini tahlil qilish.....	461
<i>Тошматова М.К.</i> Феномен Новый Узбекистан – решающий фактор развития	466

Анализ результатов исследования показал значимость для современных подростков тех личностных характеристик, которые способствуют успешному социальному взаимодействию, что согласуется с общими возрастно-психологическими особенностями подросткового возраста, когда ведущей деятельностью является общение, а обучение отходит на второй план.

Список литературы

1. Андреева, Г.М. Социальная психология: учебник для студентов факультетов психологии университетов/ Г.М. Андреева. - Москва: Издательство Московского университета, 1980. - 416 с.
2. Андреева, И. Н. Молодежная субкультура: нормы и системы ценностей / И.Н. Андреева, Н.Я. Голубкова, Л.Г. Новикова // Социологические исследования. - 1989. - № 4.- С. 48-56.
3. Андросенко, М.Э. Аспекты изучения социальных представлений и ценностных ориентаций субъектов образования/ М.Э. Андросенко // Прикл. психология и психоанализ. - 2005. - № 3. - С. 3-17.
4. Анисимов, С.Ф. Ценности реальные и мнимые / С.Ф. Анисимов. - М.: Мысль, 1970.- 181 с.
5. Бубнова, С.С. Ценностные ориентации личности как многомерная нелинейная система/ С.С. Бубнова // Психологический журнал. - 1999. - № 5. -С. 38-44.
6. Буева, Л.П. Необходимость нравственных оснований культуры человека и общества/ Л.П.Буева // Современная культура: проблемы и поиски. - Москва, 1999.-С. 13-17.
7. Буева, Л.П. Человек как высшая ценность и главное богатство общества/ Л.П. Буева // Человек в системе наук. - Москва, 1989. - С. 493-502.
8. Дебез, М. Подросток/ М. Дебез. - Спб: Питер, 2004. - 127 с.

TIL VA NUTQ MADANIYAT KO'ZGUSIDA

Karabayeva Munisa To'qin qizi¹

*¹O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti
Xorijiy til va adabiyoti yo'nalishi 1-bosqich talabasi
munisakarabayeva5@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada til va nutq o'rtasidagi munosabatlar va ularning madaniyat bilan o'zaro bog'liqliklari borasida fikr yuritilgan. Avvalo, nutq, til va madaniyat tushunchalari haqidabilim va ko'nikmalarga ega bo'lish kerak. Ushbu tushunchalarni talqin qilish yuzasidan ko'plab urinishlar mavjud.

Kalit so'zlar: til, nutq, madaniyat, yondashuvlar, lingvamadaniyatshunoslik.

Til – millat ko'zgusi, ma'naviy va madaniy boyligi, jamiyatning g'ururi va birdamligi timsolidir. Har bir millatning o'ziga xos boyligi hamda milliyligi bor, ular shu jihatlari bilan bir-biridan farq qiladilar. Bilamizki, dunyoda turli xil millat va ellat

vakillari bor va ularning o'ziga yarasha madaniyati,urf-odatlari va milliy boylklari mavjud.Millat madaniyatining yuksalishi,uni dunyoga tanilishida,tarixiy qadriyatlarini namoyom etishda tilning ahamiyati juda ham kata.Til muloqot jarayonida millatning madaniyatini,qadriyatlarini namoyon etadi.Til bor ekan,millat hech qachon yo'qolmaydi va u barhayot bo'ladi. Til –mamlakat timsoli,millat ko'zgusi der ekanmiz, shu navbatda tilning o'ziga yarasha madaniyati ham mavjud. Agar til madaniyatiga amal qilinmasa, milliy madaniyatga dog' tushishi mumkin.Bilamizki, bizning tilimiz o'zining qadimiy tarixiga ega. To'g'ri, qadim zamonlarda ota-bobolarimiz aynan hozirgi zamonimizdagi rabi muloqot qilishmagan bo'lsa ham, ammo tilimizning rivojlanishiga o'z hissalarini qo'shishgan. O'zbek tili turkiy tillar oilasiga kiradi va bu shuni anglatadiki, bizning tilimiz o'zining boy lug'atiga va so'z boylklariga ega. Tilimiz ko'plab qarshiliklarga uchragan, agar tarixga nazar tashlasak, sobiq sovet ittifoqi davrida tilimizni yo'q qilish maqsadida yovuz kuchlar tomomidan turli xil qarshiliklar yuzaga kelgan va qimmatbaho asarlar yoqib tashlangan. Ammo shunga qaramay, tilimiz asrab qolindi va kelajak avlodga yetkazildi. Milliy til-xalqlar va millatlarning asosiy muloqot manbaidir. Til xalqlarni birlashtiradi, tarbiyalaydi, madaniyatni saqlaydi, avloddan-avlodga o'tishini ta'minlaydi. Tilni sevish, himoya qilish, asrash, ardoqlash, millatni, xalqni, jamiyatni sevish va uni qadrlash bilan tengdir.

Har bir inson o'z ona tilida so'zlaydi, tasavvur qiladi, tafakkur qiladi, his qiladi. Til muloqot vositasigina bo'lib qolmay, u insonning ichki olamini ifodalaydi, dunyo ne'matlarini idrok qilishga ko'maklashadi, dunyoqarash va kamolotni belgilab beradi. Ta'kidlaganimizdek, tilning madaniyati bor va ularni o'rganish har bir insonning majburiyati hisoblanadi. Chunki u inson o'z millati va jamiyati timsoli ekanligini ko'rsatib bermoqda. Suhbat davomida asosiy qoidalardan biri o'ylab, tafakkur qilib so'zlamodir. Bu qoida insonning o'z hayolotlari va tafakkurini boshqarishga yordam beradi. Keyingi qoida esa chiroyli suhbat qilish. Agar inson tilining boy lug'atini namoyish etmoqchi bo'lsa, unda suhbatdoshiga buni isbotlasin. Har bir suhbatning o'ziga yarasha muomala va so'z qo'llash madaniyati mavjud. Bunday qoidalarni sanasak, juda ko'p. Bolalarni nima uchun yoshligidan muomala madaniyatiga o'rgatamiz? Chunki ular bizning kelajagimiz va millatimiz, xalqimiz ko'zgidir. Insonlarning qiladigan muloqotlari. suhbatlari orqali, ularning nafaqat, dunyoqarashini, tasavvurini balki, millati madaniyatini ham bilib olish mumkin. Til va madaniyatning o'zaro bo'g'liqligi to'g'risida turli xil qarashlar va fikrlar mavjud. Shulardan biri Vilgelm fon Gumboltdir. U shunday deydi: "Garchi til hamma odamlar uchun universal bo'lsa-da, dunyo tillari bir-biridan farq qiladi va har bir tilda dunyoqarash va tafakkur mavjud". Gumboldt uchun odamlarga aqliy qobiliyatlar berilgan va ba'zi tillar va madaniyatlar ushbu aqliy qobiliyatlarning ishlariga asoslangan ijoddir. Bunday fikrlardan yana biri N.I.Tolstoyga tegishli, u shunday fikrni ilgari surgan: "Tilni madaniyatning tarkibiy qismi yoki madaniyat quroli sifatida qabul qilish mumkin, ayniqsa, adabiy til yoki folklor tili haqida gap ketganda. Biroq, til bir vaqtning o'zida butun madaniyatga nisbatan avtonomdir va uni madaniyat bilan solishtirganda teng hodisalar orqali amalga oshiriladi." [Tolstoy 1995:16] Ter-minasovanning mulohazasiga ko'ra, til - bu ma'lim bir nutq guruhining madaniyati, an'analari, ijtimoiy o'zini-o'zi anglashini saqlash va yetkazish orqali

millatni shakllantiradigan, etnik guruhga inson oqimini shakllantiradigan kuchli ijtimoiy vosita hisoblanishini ta'kidlab o'tgan.[Ter-Minasova 2000]Til va madaniyat o'rtasidagi bo'g'liqlikni va munosabatlarni o'rganuvchi bo'lim-lingvomadaniyatshunoslik, deb ataladi va bu fan doirasida turli xildagi mulohazalar mavjud. Til va nutqda madaniyatning namoyon bo'lishi aks etishi va fiksatsiyasini o'rganuvchi fan bo'lib,dunyoning milliy manzarasini, lingvistik ongini, mental-lingualini mukammal o'rganish bilan bevosita bog'liqdir. Lingvamadaniyatshunoslik til va madaniyatning sinxron o'zaro ta'siridagi muvofiqliqlikni o'rganish va tavsiflashga bag'ishlangan fan ekanligi olimlar tomonidan ta'kidlangan.

«...chiroyli sozlash uchun mantiqiy fikrlash lozim. Nutq madaniyatini egallagan kishi to'g'ri fikr yuritib, tinglovchilarga ta'sir eta oladi»,- dedi tilshunos A. Oripova. [A.Oripova. 243]. Nutq–tilning fikrnini ifodalashi va so'zlashish, fikr almashish jarayonlarida namoyon bo'lishi, tilning alohida ijtimoiy faoliyat turi sifatidagi muayyan yashash shakli. Nutqda insonning o'y-fikrlari shakllanadi va mavjud bo'ladi. Nutqning eng muhim belgilari: aniqlik, ravonlik, tembr, soddalik va ta'sirchanlikdir. Nutqning ham xuddi til kabi o'ziga yarasha madaniyati mavjud.Nutq madaniyati-adabiy til me'yorlariga amal qilgan holda so'zlashish, o'z fikrini bildirish demakdir. Nutq madaniyatining eng cho'qisi, yuqori darajasi madaniyatli kishining ajralmas xususiyati va mulkidir. Nutqimizni shakllantirish har birimizning vazifamiz hisoblanadi. Chunki chiroyli nutq egalari, o'zlarining go'zal xususiyatlarini, madaniyatlarini ommaga namoyish etadilar. Nutqimizni rivojlantirishimiz uchun doimiy ravishda jummalarni,talaffuzlarni buzmasdan gapirishimiz lozim.Ammo bugungi kunda ko'rib turibdiki, nafaqat yoshlarimiz balki, kattalar ham nutq madaniyatiga va adamiy til me'yorlariga e'tibor bermagan holda so'zlashishadi, bu esa tilimizning yillar o'tib yo'qolib ketishiga sabab bo'lishi mumkin. Buning oldini olish uchun, adabiy me'yorlar haqida yetarlicha tushunchaga ega bo'lishimiz lozim va kunlik so'zlashishimizda ham ulardan foydalanib, har xil qisqartmalarni lug'atimizdan o'chirib tashlashimiz lozim. Nutqi go'zal odam har yerda ulug'lanadi, hurmatga sazovor bo'ladi. Bundan kelib chiqadiki, Til, Nutq va Madaniyat – mana shu uch kalit so'zlar bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir. Madaniyatli jamiyat bo'lmoq uchun, avvalo, millatni,x alqni, jamiyatni madaniyatli qilish lozim, shundagina ko'zlangan maqsadga erishish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, Til–ijtimoiy hodisa. Uni insonlar bilan muloqot qilganda, ijtimoiy munosabatlarda qatnashgandagina egallasa bo'ladi. Har bir jamiyatning o'z tili va madaniyati mavjud. Bunday boylıklar hech kimning yodidan chiqmaydi va unutilmaydi, qachongina,insoniyat ularni qadrlay boshlasa va himoya qilishda o'z hissasini qo'shsa!

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Aripova A.H. Nutq mohiyatini tashkil etuvchi muhim vosita. «Scientific progress» Scientific Journal ISSN: 2181-1601 /// Volume: 1, ISSUE: 6
2. Ворбъев В.В. ”Лингвокультуралогия.- М. РУДН, 2008:-340 с..
- 3.Тер-Минасова С.Г. «Язык и межкультурная коммуникация»- Учеб.пособие. М.: слово/slovo,2000: -.624 с.